

Asinkronija suvremenog svijeta u politekonomskom ključu

Andrija Crnković

UDK: 330

Stručni rad

Primljeno: 10. veljače 2005.

Prihvaćeno: 12. travnja 2005.

e-mail: andrija.crnkovic@pravst.hr

Grabežljiva hiperkonkurencija, scijentistička uzurpacija, razmrvljena javnost (slabašna u znanju, no zagušena kojekakvim trivijalnostima zbog vlastodržačkih razloga), kriza demokracije, defekt imaginacije, uzmak vrline, propadanje karaktera, tromost duha, čemerna stagnacija (poraz samog nastojanja) – to su tužni obrisi ultraliberalnog simulakruma. Pod redizajniranim zapusima jedne obezdušujuće tehničke dinamike odvija se vrtložna (među)igra sukobljenih sila, u manično-depresivnom ritmu dereguliranih tržišta. Istodobno,

lažni seizmografi i njihove kvazi-znanstvene metodologije ne registriraju transfere ravnodušnosti. Jedni se rađaju u draži sintetičkog raja, a drugi u studenoj noći bez kraja. Logofobični podanici apsolutne sadašnjosti, izgubljeni u svojem vlastitom proizvodu, iznova drhte u samoskrivljenom strahu od slobode. Uprisutnjenje uvažavajućeg dijaloga u obnovljenom društvenom zalaganju i ozbiljenje spasonosne ideje bratstva među pojedincima i narodi-
ma možda je posljednja prigoda koju čovječanstvo još ima.

Ključne riječi: hiperkonkurencija, ultraliberalno ukalupljivanje, kriza, solidarnost, niskoentropijski svjetonazor.

Tragovi duhovno-povijesne situacije

Zemlja je jedna, ali svijet nije.¹ Svijet je mnogostruko podijeljen: na interesne sfere, kvazitrgovinske blokove,² bogate i gladne, pismene i žedne³. Na Prvi, Drugi, Treći i Četvrti⁴ svijet, desno konzervativci – lijevo liberali, ovdje su pravovjerni – tamo djeca manje vrijednog Boga, gore statusno povlašteni – dolje radno ovisni, a unaokolo, kamo god pogledamo, progonitelji i progonjeni.

- 1 Otkako je zadobio svijet u ontološkom smislu, čovjek se neprestano prilagođava promjenljivim uvjetima svoje životne okoline – isprva po diktatu gole nužde (prva učiteljica našeg mišljenja), a poslije i uz (ne)odgovarajuću historiografsku poduku. A u našoj kozmičkoj kolijevci, u toj veličanstvenoj areni oštarih sučeljavanja elementarnih proturječja (sloboda i nužnost, autonomija i ovisnost, tradicija i globalizacija, odnos i upojoedinjavanje, stvaralaštvo i smrt), samo je mijena stalna: »Svijet je jedan pokušaj (*laboratorium possibilis solutis*) kojemu čovjek treba svijetliti« (Ernst Bloch). Svijet je mehanički sistem i arena zbivanja svekolike moći (kartezijanska paradigma), »svijet je povlašteno mjesto nesigurnosti« (Martin Heidegger), svijet je organska cjelina i veličanstven mozaik oblika (ekologistička inspiracija).
- 2 Bipolarni svijet, koji je izniknuo na pustopoljinama hladnoga rata, odlikovao se krajnjom jednoznačnošću: dva nepomirljivo suprotstavljena vojno-politička bloka, ideološki impregnirana i ukriženo sotonizirana, bespogovorno slijede svoju vlastitu mitologiju izbavljenja. Veliku prazninu koja je nastala slomom komunističkog državno-političkog projekta (u varijanti birokratskog socijalizma) popunila je nova konfiguracija kvazitrgovinskih blokova. Ta nova etapa u nesmiljenoj borbi za globalnu premoć ima pretežito gospodarske značajke. Sažet prikaz nove političke i gospodarske arhitekture nudi Lester THUROW, *Glavom o glavu: Uoči gospodarske bitke između Japana, Europe i Amerike*, Zagreb, Mladost, 1993.
- 3 John BULLOCH, Adel DARWISH, *Water Wars: Coming Conflicts in the Middle East*, London, Gollanz, 1993. »Voda je strateški resurs od esencijalne važnosti za svaki aspekt života na Zemlji. Stravična je spoznaja da milijarda ljudi u najsiromašnijim zemljama svijeta nema redovit pristup pitkoj vodi. Potrošnja pitke vode u svijetu neprestano raste (udvostručuje se svakih 20 godina), dok se raspoložive količine sve više ugrožavaju (industrijski i poljoprivredni otpad, ratovi i sve učestaliji ekološki incidenti, globalno zagrijavanje). I prljavi ratovi za čistu vodu odavno su pretočeni u stvarnost.«
- 4 Termin Četvrti svijet poglavito se upotrebljava za označivanje područja velikog siromaštva u zemljama srednjeg (između 3 030 i 9 360 \$ *per capita*) i visokog (iznad 9 360 \$ *per capita*) dohotka.

Korozivni potencijal (melo)dramatičnih zapomaganja, u liku totalne adicije,⁵ otupio je oštricu primordijalne solidarnosti do gole nepokretnosti. Iz noći u noć, ovo mučaljivo, užurbano i metafizički pothranjeno doba,⁶ mravljom ustrajnošću ocrtava skučen prostor vlastite nezavičajnosti. Dapače, elektrodekadentne crvotočine⁷ iz medijasfere siju mržnju i strah (zona isključenja rasudne moći). Kreću se munjevito, bez ideološkog algoritma, umješno se koristeći mrtvim kutovima demokratskog etosa. Programski oslobođene frekvencijske neučinkovitosti (koja se temelji na hvalevrijednoj pretpostavci da uvijek postoji određeni broj nepristupačnih *privatnih svjetova*) razaraju organsku strukturu moralnog samoopovrgavanja: dobar odgoj, obiteljsko zajedništvo, običaje, posvećene tradicije. Istodobno, obezglavljeni potrošači, pokorni podani-

⁵ Peter SLOTERDIJK, *Kritika ciničnoga uma*, Zagreb, Globus, 1992, str. 306–307. »Neiscriptivi kapacitet 'redanja' masovnih medija temelji se na njihovom aditivnom 'stilu'. Budući da su se utvrdili na nultoj točki, oni mogu sve pružiti i sve kazati, i to opet sve najednom. Oni posjeduju tek jedan jedini inteligibilni element: veznik 'I'. S tim 'I' daje se, doslovno, sve napraviti 'susjedom'. Tako nastaju lanci i susjedstva, o kojima ne dopušta sanjati nijedan racionalist i nijedan estet: zaključci o štednji-i-praizvedbe-i-svjetska prvenstva u motociklizmu-i-porez na prostitutke-i-državni udari ... Mediji mogu sve pružiti, jer oni puštaju da otpadne taština filozofije, ono dano također, i razumjeti. Oni obuhvaćaju sve, jer ništa ne shvaćaju; oni sve dovode do jezika, a o svemu ne kažu ništa. ... Empirizam medija trpi samo izolirane izvještaje, a ta je izolacija djelotvornija od svake cenzure, budući da se ona brine za to da ono što pripada zajedno ne bude spojeno zajedno, te se i u glavama ljudi tek teško pronalazi.«

⁶ Jeremy RIFKIN, *Posustajanje budućnosti*, Zagreb, Naprijed, 1986, str. 202. »Istjeravši Boga iz društva, visokoentropijski sistem što se temelji na materijalnim vrijednostima pokušava stvoriti raj na zemlji. Čovjek je smješten u centar univerzuma, a osnovna svrha njegovog postojanja definirana je zadovoljenjem svih mogućih materijalnih potreba, ma kako ništavne one bile. Reducirali smo stvarnost na nešto što se može mjeriti, kvantificirati i analizirati. Ne priznajemo značenje kvalitativnom, duhovnom i metafizičkom. Posve smo se opredjelili za dualizam – naš duh odvojen od tijela, naša tijela razdvojena od svijeta što nas okružuje. Razmećemo se idejama materijalnog progressa, efikasnošću i specijaliziranošću i stavljamo ih iznad svih drugih vrijednosti. U tom procesu razorili smo obitelj, društvo i tradiciju. Odrekli smo se svih apsoluta, osim apsolutne vjere u vlastitu sposobnost da probijamo sve granice naše fizičke zbilje.«

⁷ Nova generacija ubojitih sredstava koja djeluje na principu zlouporabe izvorne snage projektivnog mišljenja.

ci apsolutne sadašnjosti, putuju kroz neponovljivi život *sami*, u podlom bunilu pojedinačnog poboljšanja sudbine, nesposobni da iznova ovladaju povijesnim smislom i da svojem oštećenom životu daruju autentičnu vrijednost i svrhu. Kao nijemi svjedoci »posustajanja budućnosti« (Jeremy Rifkin), oni *ravnodušno* stoje, prekriženih ruku, pred najezdom novih oblika materijalnog i duhovnog osiromašenja. Znanje je većinom (sub)specijalistički razmrvljeno i svedeno na svojevrсни fetiš, poglavito u prevažnoj dome ni političkog razmatranja i odlučivanja. U kaotičnome svijetu šarene jednoličnosti i normalne apsurdnosti sve je prepušteno hladnoj proračunatosti, a umreženi zatornici životnoga tkanja, naoružani kao nemani apokalipse, bjesomučno iskorištavaju ograničene prirodne i društvene resurse.

Ta spiralna vrtinja oko osi bezuvjetnog gospodarskog egoizma, odnijela je miopičnog *homo oeconomicusa* do čemernog ishoda na koji nije niti pomišljao: do prevlasti jalovog nihilizma,⁸ što se sad samoj racionalnosti upisuje u grijeh (rašireni skepticizam prema umu kao patologija modernoga svijeta). Dakle, što je veći dobitak u moći, to je veći gubitak znanja i nužnog opreza. Uklješten između tih mogućnosti, čovjek je usudno ugrožen. Njemu je uskraćeno da svrati u neko izvornije otkrivanje koje bi mu omogućilo da iskusi pririjek prvotnije istine, kako jednom zgodom kaza veliki učitelj mišljenja Martin Heidegger.

⁸ »Kao posljedica krize racionalizma na poslijetku se pojavio nihilizam. Kao filozofija ničega, on za ljude našega vremena ima neku izazovnu moć. Njegovi poklonici misle da je istraživanje zatvoreno u sebi samom, da nije dana nikakva nada ili sposobnost da se dosegne cilj istine. Prema nihilističkom mišljenju egzistencija daje samo obilje osjetilnih i iskustvenih podataka, pri čemu glavnu ulogu ima ono što je prolazno. Iz nihilizma je proizašlo mišljenje kako ne treba držati nikakvu definitivnu obvezu jer je sve ionako nestalno i privremeno.« IVAN PAVAO II, *Fides et ratio*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1999, str. 68–69.

Hans Küng pronicljivo zapaža, da i oni koji su iskoračili u radikalno ništa znaju za poneki izlaz; jer, »tko nihilistički bira ništa, u praksi ipak mora neprestance uzajmivati od bitka. Tko kao nihilist hoće živjeti, ipak ne može ni tjelesno ni duhovno živjeti ni od čega. I najveći nepovjerljivac mora tu i tamo vjerovati. I onaj tko piše o apsurdnosti bitka, živi među inim od honorara za knjige. Ta mnogi žive ne samo u apsurdno nego i od apsurdna. Loši kompromisi nihilizma i načelna diskrepancija između teorije i prakse neizbježivi su, unatoč svekolikoj ironiji i svekolikom prkosu.« Hans KÜNG, *Postoji li Bog?*, Zagreb, Naprijed, 1987, str. 403.

Novi bauk kruži svijetom – bauk globalizacije. Združujući niške pobude i visoku tehnologiju, globalizacija otvara vrata igri profita bez granica, sve apstraktnijeg i virtualnijeg profita koji favorizira svaku deregulaciju i legitimira svakojake diverzije protiv nacionalne države, koja rapidno gubi svoju samorazumljivost i nekadašnji sjaj. Usmjeravana slijepom fatalnošću tržišnog mehanizma – koji izvrsno poznaje cijene, ali ne i vrijednosti – ona neumorno raspačava monokulturu najmanjega zajedničkog nazivnika. Nasilje je strukturna činjenica ovoga bulimičnog turbokapitalizma, koji se, u svojem planetarnom trijumfu, perpetuira kao bezlični proces sveugrožavajućeg rasta. Bilo ono anonimno ili televizično, selektivno ili samovlasno, bezrazložno ili osvetoljubivo, spontano ili nenajavljeno, u službi mira (»humano« bombardiranje, »humano« preseljenje) ili u službi ožudećenog profita – uvijek je jednako efikasno i nemilosrdno.⁹ Vrisak na vrisak – to je pobjedonosna logika ultraliberalnog ukamaćivanja.

Suvišno je i reći kako taj furiozni proces etnokulturnog obezličavanja sokoli nazadnjačke političke i psihosocijalne motivacije, izaziva reakcije samoizoliranja i raspiruje opsesivni strah pred nezvjesnom budućnošću. Oni koji drže do inteligentnog odnosa spram svojega vremena ne bi smjeli zatvarati oči pred ozeblom realnošću čovjekove egzistencijalne situacije, ne bi smjeli zanemariti bolnu uvjerljivost našega svakidašnjega životnog iskustva i sanjivo podleći žudnji za banalnošću, za ljubav svoga turobnog i besproblematičkog samoodržanja. Uostalom, Hannah Arendt uvjerljivo nas je poučila da ono najmračnije (bilo u nama, bilo oko nas) nije dijabolično i misteriozno, nego je banalno i transparentno.¹⁰

U žrvnju ultraliberalnog egoizma

Sa svakim novim žarištem političkih sukoba i ratnih pustošenja biva jasnije kako su prilike u kojima čovjek živi u suvremenom svijetu »daleko od objektivnih zahtjeva moralnoga reda, još dalje od zahtjeva društvene ljubavi«¹¹. Razmjerno je malo onih koji mno-

⁹ Otprije je poznato da zvuk ratnog bubnja najintenzivnije miriše na novac.

¹⁰ Hannah ARENDT, *Eseji o politici*, Zagreb, Antibarbarus, 1996.

¹¹ IVAN PAVAO II, *Redemptor hominis*, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1991, str. 435.

go posjeduju, dok je mnogo onih koji gotovo ništa ne posjeduju – a puko gomilanje materijalnih dobara i usluga, pa kad je to i na korist većine, nije dovoljno za ostvarenje ljudske sreće.¹²

Nalazimo se u stadiju nastajanja novoga svjetskog društva: to je ono što sociolozi nazivaju vododjelnicom – veliko komešanje, koje ne dopušta pregrijanoj sadašnjosti da se dokraja iskristalizira, stiješnjena između onog »ne-više-jučer« i onog »ne-još-sutra«.¹³ Na djelu su oprečni procesi, čiji se ishodi jedva mogu nazreti: globalno integriranje *vs.* sve prkosnije potvrđivanje vlastitosti, hiperkonkurencija *vs.* geografske koordinate, umreženi kapital *vs.* neosigurani rad, dizajn¹⁴ *vs.* skepsa, konformizam *vs.* intelektualna znatiželja, samodopadljivi kanon (pompozan u svakom atomu svoje nepokretnosti) *vs.* krepki humor,¹⁵ fragmentacija *vs.* suradnja, zabava (dijamantno svrdlo samovlasnog komercijalizma) *vs.* kontemplacija, ultimatumi dereguliranih tržišta *vs.* trajne ljudske potrebe, cinični makijavelizam *vs.* borbena nada.

Silovit uzlet informacijske i komunikacijske tehnologije (umrežena računala, sateliti, nadzvučni zrakoplovi) uvećao je gustoću i važnost globalnih međuovisnosti do enormnih razmjera. Sve vrste socijalne prakse (proizvodnja, kultura, jezik, kapital, obrazovanje, tržište rada) podvrgnute su bolnom tretmanu radikalnog podanašljenja, koje se provodi po prokrustovskoj logici ul-

¹² »Zlo nije u samome imati kao takvome, nego u posjedovanju koje se ne obazire na kakvoću i hijerarhijski poredak posjedovanih dobara; na kakvoću i hijerarhijski poredak što proistječu iz podređenosti dobara i njihove raspoloživosti čovjekovom 'biti' i njegovom pravom pozivu.« IVAN PAVAO II., *Sollicitudo rei socialis*, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1991, str. 595.

¹³ Joseph RATZINGER, *Sol zemlje. Kršćanstvo i Katolička crkva na prijelazu tisućljeća* (Razgovor s novinarom Peterom Seewaldom), Zagreb, Mozaik knjiga, 1997.

¹⁴ »Najljepši oblik na svijetu je rastuća krivulja prodaje« (Raymond Loewy). Citirano u: Jonas RIDDERSTRÅLE, Kjell A. NORDSTRÖEM, *Karaoke kapitalizam: menadžment za čovječanstvo*, Zagreb, Differo, 2004, str. 262.

¹⁵ »Humor je najčišća negacija svega što sebe uzima ozbiljno i što sebe želi uspostaviti kao vrijedno; humor je permanentna revolucija koja nas štiti od nas samih«, zapisao je (zamislite pak to!) Louis ARAGON, nadrealistički abonent čistog staljinizma. Citirano u: Stanko LASIĆ, *Iz moje lektire: portreti*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 2001, str. 281.

traliberalnog pripitomljavanja. U bjesomučnoj potrazi za sve većim profitom, tehnološki uzgojeni čimbenici proizvodnje (informacija, strategijska analiza, inovacija, menadžment) neprekidno oblijeću svaki kutak ovoga plosnatog i logofobičnog planeta, praveći tako od svijeta »isto mjesto«. Istodobno, novi kalendari terora potvrđuju da ulazimo u razdoblje još većih napetosti i zasljepljenja.

Globalno raspršena doktrina tržišnog fundamentalizma stalno produbljuje i redizajnira izazovne nejednakosti u dohotku i potrošnji (u visokorazvijenim zemljama ublažavaju je različiti sustavi socijalne sigurnosti).¹⁶ Urugvajski povjesničar Eduardo Galeano zorno je posvjedočio tu žalosnu činjenicu: »Međunarodna podjela rada znači da se neki specijaliziraju u pobjeđivanju, a neki u gubljenju«¹⁷. Uz to, ona podjaruje i ubrzava degradaciju prirodnog i ljudskog okoliša, o čemu postoji mnoštvo zapisa različite provenijencije, datacije i vjerodostojnosti.

Nije lako izmjeriti dubinu metafizičke tame i kartografirati sav nespokoj oštećenog života u koji je utonuo ovaj deontologizirani i logofobični svijet, koji je olako izručen apokaliptičnoj moći tehnike (koja se nalazi u potencijalnom položaju da bitak pretvori u ništa).¹⁸ To nije lako izvesti u moralnom zrakoprazju radikalno posadašnjenoga svijeta u kojemu »mali« ljudi, bez moralne gustine i karaktera, efikasno izbjegavaju napor mišljenja¹⁹ i u kojemu tiranizi-

¹⁶ Globalno umrežene oligarhije – taj novi mračni savez, stvoren »iza leđa braća«, s osloncem na stara savezništva – vitalno su zainteresirane za uklanjanje svih barijera koje otežavaju ili sprječavaju slobodno odvijanje lažirane tržišne utakmice.

¹⁷ Citirano u: Lester BROWN, *State of the World 1990*, New York, Norton, 1990, str. 140.

¹⁸ Kažu da Zemlja u velikoj mjeri nalikuje svojem gospodararu: i ona ima dva plućna krila – šume i oceane, energija je krvotok, u predjelu srca kočoperi se pumpa tržišnog mehanizma, inovacija je središnji živčani sustav, djelotvornost je svežderov želudac, istina je slijepo crijevo, vlade i burze razmetljivi su udovi, a vojska i sveučilište – reproduktivni organi.

¹⁹ Zato treba rastjerati ove prevrtljive prosee koji se žestoko jagme za našom pozornošću: nadobudne oglašivače (koji je umnogome iscrpljuju), udvorne političare (koji za njom slinavo žude), nasrtljive anketare (koji je pomno i tobože znalački mjere) i čovjekolike teroriste (koji je bezosjećajno krađu).

rajuća tehnosfera²⁰ i prirodu i čovjeka degradira na puku tehničku raspoloživost.

Nakon cijelog niza nepriznatih poraza ustoličena je vladavina gole djelotvornosti. Oni koji su dovoljno neoprezni da joj priznaju apsolutni primat, sudarit će se, prije ili kasnije, s njezinom ozloglašenom svestranošću. Naime, ta obožavana »umjetnica s tisuću lica« uvijek je na visini svojega zadatka, bilo da nastupa u ulozi jeftinog deterdženta (koji učinkovito uklanja najmasnije mrlje), ili omraženog političkog satrapa (koji jednako učinkovito uklanja političke neistomišljenike).

Somnambulni doprinos znanstvenika ovoj imitaciji života u shizofrenoj monokulturi, koja svoja obećanja i svoje prijetnje ispunjava okrutnom pripravnosću, svakako je najzanimljiviji ulomak ove tužne pripovijesti, u kojoj geografske koordinate (onaj famozni »osjećaj mjesta«) imaju prvorazredno političko značenje. Naime, jedno je biti znanstvenik u bogatim zajednicama postindustrijskog nebosklona, gdje gotovo nije važno što će gusle obznaniti, a istinitim i/ili pravednim smatra se svako gledište koje pobijedi u slobodnom i otvorenom susretu, a nešto posve drukčije, u zaostalim i pseudociviliziranim životnim prilikama, gdje se vazda rumene ratni požari te slavi osveta – i gdje sve traje u paklenom beketovskom iščekivanju prijelomnog veletrenutka koji tu nikada neće doći.²¹

²⁰ Walter Benjamin kaže da je nemoguće zauzeti neko stajalište, jer su nas stvari napale. Gubimo distancu; stvarima smo toliko blizu da nam one oduzimaju životvorni dah i smjerodajno svjetlo (volumen gasi lumen). Preostaje nam tek spenglerovsko mrmljanje o propasti... Srećom, nadjačava ga smjerodavna vedrina neokaljane ljubavi prema Bogu, životu, svijetu i čovjeku. Henry David Thoreau, čovjek koji je znao sve o vrijednostima šumovite dokolice (a ponešto je i ostalima kazao), jezgrovito je izrazio nespokoj oštećenog života u radikalno postvarenom svijetu: »Ljudi su postali alati svoga alata«. Citirano u: Jonas RIDDERSTRÅLE, Kjell A. NORDSTRÖEM, *op. cit.*, str. 293.

²¹ Ako ne želi biti sama svoj krvnik, suvremena znanost mora ponuditi bitno drukčiju viziju svoga vlastitog udjela u kaotičnom svijetu modernizirane prijevare (kakav smo sami stvorili), u kojemu je pitanje istine do te mjere obezvrijeđeno da »lašci lašce nazivaju lašcima« (Peter Sloterdijk). Naime, oni osebujni pojedinci, koji u bjelokosnoj osami prakticiraju teorijski način života, prečesto zaborave da je napredak za većinu ljudi nešto posve opipljivo, nadasve korisno i, ako je ikako moguće, redovito. Pun trbuh i suho uzglavlje – to je njihov *Promethei ignis*. Dosljedne u svojoj plemenitoj indignaciji spram nepogoda svakodnevnog života, elite su ovu zoomorfnu

Arogantni pobjednici globalizacije u povlaštene visine užurbano podižu nove profile amalgamirane moći: »digitalna fraktura« i kult »nove ekonomije«, virtualne stranputice novca²² i posvećena deregulacija, biotehnoška kontrarevolucija i usud genetske predestinacije.²³ Jedno je pitanje učestalije od drugih i tvrde od svega: A što (pre)ostaje gubitnicima globalizacije?

1. *Neprobavljivi cinizam* gospodara simbola: zemlje u škripcu (opterećene zloćudnim razvojnim teškoćama) pozivaju se da što prije oblikuju klimu povjerenja i pouzdanosti, koja će jamačno privući stare kolonizatore u novom ruhu na prizorište zločina. Novi/stari hegemoni promoviraju politiku »nove osjećajnosti« po starom, prokušanom receptu: naprijed umilne riječi (koje olako prodiru u intimu, nudeći tobožnje blagostanje i sigurnost), a otraga oklopno-mehanizirana divizija (koja razara i pali sve pred sobom);

2. *postsimpoziji*: na kojima šačica kojekakvih upućenika beštido oponaša znanstveni interes, lukrativno mlateći politički modificiranu slamu (energično raspravlja o različitim scenarijima ekonomskog razvoja *nakon* što su darežljivi mandatari donijeli ključne političke odluke);

maksimu (dakako, i njezine mnogobrojne protagoniste) redovito omalovažavale (pekulijarni oblik statusno obilježene torture). Štoviše, ona je javno razgoličena kao dijabolično središte malograđanske egzistencije, koje je jednako udaljeno od svih prestižnijih točaka, *per essentiam*.

²² Jonas RIDDERSTRÅLE, Kjell A. NORDSTRÖEM, *op. cit.*, str. 25. »Novac smo oslobodili od fizičkih okova prošlosti. Prije nego pročitate do kraja ovu rečenicu, goleme svote proputovat će svijet iz jedne države u drugu. U prostorijama za sastanke velikih korporacija ili investicijskih banaka u londonskom Cityju ili na Wall Streetu nema mjesta za sentimentalnost zbog smrti prostorne udaljenosti. Kapitalisti ne hodočaste na grob geografije.«

²³ Obnovljene zamisli o »planiranju« širokih razmjera odavno su pretočene u stvarnost, primjerice, pod izlikom borbe protiv sveugrožavajućeg terorizma. Ne smijemo se miriti, ni pod koju cijenu, s momentima koji (do)vode do smanjivanja projektivnog sadržaja naše slobode. Dugo nam je trebalo da priznamo kako je sloboda važnija od sigurnosti, kako nastojanje da se ostvari potpuna sigurnost ugrožava slobodu, kako, ako nestane slobode, neće biti ni sigurnosti među onima koji su »dobrovoljno« ograničili svoju slobodu.

3. *pljesnive političke strategije*, sklerotične međunarodne institucije (glasoviti blizanci iz Bretton Woodsa) i njihove ozloglašene i brižljivo razrađene »znanstvene« metodologije;

4. *sveopći moralni bankrot* i njegovi mračni statistički pokazatelji: milijarde gladnih i bosonogih, »žrtve uzastopnih arhaičnih tirana i himbenih demagoga, grabežljivih oligarhija i buncajućih intelektualaca zaljubljenih u nasilje« (Octavio Paz), izopćenih u ime sveprožimajućeg napretka, u životnoj situaciji bez nade i milosrđa.

I dok unaokolo bjesne (bio)tehnološki uzgojeni trgovinski ratovi, samozvani gurui poslovnoga upravljanja neumorno propovijedaju evanđelje novog individualizma (dakako, za neukusno visoke honorare) – ukratko, izbezumljeni potrošači pozivaju se da uključe autopilot u brišućem naletu kroz sintetičke rutine komercijalno motivirane civilizacije, u skladu s korjenito izmijenjenim uvjetima nove zbilje (uzmak vrline i tradicije iz života pojedinca). I dok virtualni stilovi života istiskuju i zamjenjuju sam život, oholi akademski svijet i njegova prpošna liberalna vjera u obrazovanje (taj čudotvorni lijek za sve ljudske probleme), topi se i nestaje pod teretom samožive administracije, pojmovnosakupljačke ezoterije, intelektualnog snobizma i tiranije detalja.²⁴

A pretjerani optimizam u pogledu protejsko²⁵-oslobodilačkih potencijala informacijske tehnologije (najprije se modificiraj, potom izbavi E-pleme od svakoga zla) politički je nedomišljena, interesno kontaminirana i etički sumnjiva pozicija, pače, to je svojevrsna izdaja zajedničke stvari.²⁶

Čežnja za emocionalnom ispunjenošću – jamačno naša najskrovitija čežnja – osobito je ranjiva:

a) u parohijalnoj i ksenofobičnoj kulturi, koja akumulirano (ne)zadovoljstvo ne rabi kao pogonsko gorivo, nego kao gnojivo za plantažni uzgoj hibridnih sorti monološke svijesti;

²⁴ Lako li je na LAŽini suvoj ležat, na osami, nadomak zamuklog mora. I dok se novac vrlini ruga, izmetnuti se, visoko, i još više – i tako trajat, povrh svake sumnje, kritike, insolventije ili moralne preokupacije.

²⁵ Robert J. LIFTON, *The Protean Self: Human Resilience in the Age of Fragmentation*, New York, NY: Basic Books, 1993.

²⁶ Istodobno, u poticajnoj atmosferi nezaokružene slike svijeta, *netokracija*, novi naraštaj starih gospodara (orlići oronulih orlušina) marljivo uči kako najdjelotvornije zaštititi gospodarske i političke privilegije.

b) u elektronički otvorenoj i radikalno posadašjenoj monokulturi, koja pomamno slijedi tržišno programirane zadanoosti (jer je u posvemašnjoj vlasti onog Najnovijeg, u njegovom vulgarnom i trivijaliziranom obliku), pa se stoga, više-manje otvoreno užasava pastoralne zauzetosti.

Ono istinski novo rađa se u otporu prema onom dominantno novom. Stoga ne vjerujte u sve što čujete, a samo napola u ono što vidite. Budući da otprije znamo kako čovjek može određenim ljudima, stvarima i pojavama pristupiti samoubilački ozbiljno, neće biti na odmet ako zauzmemo stav razboritog opreza prema svemu što golica našu taštinu.

Glad za zajedništvom

U situaciji rasplamsale krize, kada pouzdani obrasci orijentacije u mišljenju i djelovanju zakazuju, nadasve je korisno zadobiti dublji uvid u širi kontekst društvene igre, koji, kao što prečesto zaboravljamo, nije samo(tno) natjecateljski nego i naglašeno suradnički.

Društvo takozvane potrošačke suverenosti nudi prezentnu eshatologiju: *Kupujem, dakle postojim*. Čini se da nitko više ne želi gnojiti buduću harmoniju. Radne lutke (Jean Baudrillard) i potrošački automati ne žele niti čuti o uklapanju njihovih života u odveć daleke i uzvišene ciljeve. Dapače, čak i kad ne znaju što zapravo žele, oni to žele *odmah*. Velika rasprostranjenost tog egzistencijalnog solipsizma, koji je uvijek spreman obezvrijediti svaki cilj koji se prostire poslije nas, zorno svjedoči o snazi nihilizma koji truje oskudne izvore moralnoga nadahnuća i humanističke nade (koja je došla na svijet upravo iz Biblije).

Dani su nam nabrekli od crnih slutnji, a mi bježimo od slobode i odgovornosti. Svili smo sebe na uvjetne fiskalne podražaje, pače, naviknuti smo zahtijevati gospodarski sustav koji bi nam dao više nego što zaslužujemo. Ozidani u svoje »privatne tjeskobe«, u šugavoj imitaciji života koja ne krijepi ni tijelo ni dušu, osjećamo veliki strah pred novim realnostima svakidašnje jadicovke.²⁷

²⁷ Sada zaziremo od intimnijeg dodira čak i s mehaničkim objektima, primjerice, bankomati su ugroženi minijaturnom *Big Brother* tehnologijom.

Velike zadaće ocrtavaju obzor naše sutrašnjice – a manjka svega, ponajprije raspoloživog vremena (i ovaj strateški resurs, nažalost, rasipno se troši). Na jednak način, nedostaje nam veće društvene organiziranosti znanja, odvažnijeg i domišljatijeg političkog vodstva, ali i vremenu primjerenog (samo)obrazovanja. Uz to, nedostaje i dublji uvid u istinosnu bit cjeline (bez kojeg su korekcije u mišljenju i djelovanju puka sljeparija).²⁸

Mnoga znanstvena otkrića donijela su neporeciva dobročinstva čovječanstvu. Umreženo računalo posljednji je u nizu izuma koji su korjenito i sveobuhvatno izmijenili način na koji čovječanstvo doživljava sebe i svijet koji ga okružuje. No, ravnodušnost ili odbijanje temeljnih etičkih normi nose čovjeka na sâm prag samouništenja. Eto, danas znamo i to da je metar duljina puta koju svjetlost prijeđe u vakuumu za vrijeme jednog 299792458-og dijela sekunde. Ali, kako na skladan način urediti odnose sa svojim bližnjima, to pak ne znamo. A znanost je tu od male pomoći – zato što je odavno smetnula s uma da su prvi zakoni fizike (koje je ustanovio Pitagora) bili zakoni harmonije. Istinske se vrijednosti ne mogu oblikovati novčanim pokazateljima. One iziskuju duhovnu pribra-
nost, napor mišljenja, uzlet vrline i nove modele zajedništva.

Potrošeno je mnogo energije i žestine, a ipak smo toliko daleko od velikog preobražaja kojemu se težilo. No, ne treba očajavati. Ne obitavamo u grčkoj drami u kojoj je ishod predodređen neovisno o postupcima protagonista. Nismo samo gledatelji nego i suigrači u drami života. Očajanje je urota protiv naše slobode i smrtni grijeh protiv raspetoga Krista Otkupitelja, Boga neizmjerne ljubavi.

Međubilanca

Obitavamo na trećem kamenčiću od Sunca, jedni pokraj drugih, apsolutno ovisni o biosferi i ništa manje ovisni jedni o drugima. Ono što nas zbližava i povezuje kudikamo je važnije od onoga što nas dijeli i razdvaja. Drevna igra između rada i kapitala sada se

²⁸ Alexander BARD, Jan SÖDERQVIST, *Netokracija. Nova elita moći i život poslije kapitalizma*, Zagreb, Differo, 2003, str. 89. »Ono što nam danas nedostaje nisu informacije, nego uvid i kontekst. Neprekidan i uzbudljiv tijek informacija nije uređen i nije strukturiran. Informacije se moraju filtrirati, organizirati i tumačiti u odnosu prema koherentnom pogledu na svijet, ako trebaju biti izvor znanja, a ne zbrke.«

odvija na šahovskoj ploči²⁹ svjetskoga društva, visoko iznad nacionalno-državne regulacijske moći.³⁰

Lav Nikolajevič Tolstoj, književni bogonosac iz Jasne Poljane, mudro je zaključio: »Svi žele promijeniti svijet, ali nitko ne želi mijenjati sebe«. *Nadmećući se s Bogom, mi smo ovaj majušni svijet toliko izmijenili da sada moramo izmijeniti sebe kako bismo mogli u njemu opstati.* U igrama bez ćudorednih granica pobjednik uvijek dobiva lavovski dio od velikog Ništa. Uostalom, što su opljačkane milijarde nasuprot smrtnoj opasnosti koja čovječanstvu prijeti od potkopavanja smisla ljudskog postojanja? »Što koristi čovjeku da dobije cijeli svijet, a izgubi svoju dušu? Što li može dati čovjek kao otkupninu za svoju dušu?« (Mt 16, 26)

Slutnja o našem nezavidnom položaju (koja u pravilu dolazi prekasno) »još ni izdaleka nije izvršila svoju dužnost, ni kod onih koji se rugaju svojim lancima«³¹. *Homo duplex (faber et destructor)* silovito se je zakotrljao niz opasnu strminu, »s težinom koju je sâm izabrao« (Immanuel Kant), bez dovoljno znanja i nužnog opreza. Ona privilegirana elastičnost ljudskih kontakata, što je nekoć³² rođena pod okriljem prosvijećenog mišljenja, sveudilj sokolila mnogoglava očekivanja, sada je skrućena u groteskno izobličene forme nezavičajnosti.

Izazovna odsutnost stvarnog htijenja da se spozna prava mjera i dublja međuovisnost svih stvari najozbiljnija je prijetnja našem opstanku, stvaralaštvu i slobodi. Monomanično zgrtanje profita ne

²⁹ Postoje brojne dodirne točke između kraljevske igre i globalizacije: (a) riječ je o globalno rasprostranjenim aktivnostima koje se odvijaju pod istim geslom: *Gens una sumus*; (b) bijele figure uživaju prednost početnog poteza; (c) obje se aktivnosti opiru jednoznačnom određenju (šah: sport – znanost – umjetnost?; globalizacija: niz progresivnih nastojanja – arogancija dobrostojećih – opsesivni strah od usporavanja?); (d) bolji i uspješniji igrači njeguju različite stilove igre: od oštirih gambitnih varijanata do uspavljujućih pozicijskih nadmudrivanja. No postoji i jedna bitna razlika: u šahu možete žrtvovati samo svoje vlastite figure (uz odgovarajuću kompenzaciju, ili bez nje).

³⁰ Vidi Ulrich BECK, *Što je globalizacija? Zablude globalizma – odgovori na globalizaciju*, Zagreb, Vizura, 2003.

³¹ Ernst BLOCH, *Tübingenski uvod u filozofiju*, Beograd, Nolit, 1966, str. 42.

³² U ona mirnija vremena, »kad je unatoč svemu Zemlja još bila okrugla i re-ljefna, a ne plosnata i ravna kao danas« (Drago Jančar).

smije ostati temeljna pobuda proizvodnje. Siguran izlaz iz bogomračja ultraliberalnog kanibalizma ne leži u zavodljivom obilju, koje je većinom društveno ekskluzivno i ekološki razorno. Naprotiv, slobodno, promišljeno i dobrovoljno odricanje od suvišnih potreba – to je kudikamo sigurniji put u izgledniju sutrašnjicu. Dakle, anarhičnu i sveugrožavajuću potrošnju moramo demistificirati i obuzdati, a proizvodnju valja preusmjeriti k prioritetnim potrebama. Stoga je nužna neodgodiva i korjenita revizija političkih i gospodarskih konfiguracija koje su izvorom tolikih patnji, tolikih nepravdi i bratoubilačkih borbi. Vjerujemo u Adornove riječi da snaga leži u razlikama, u centrifugalnoj, a ne u centripetalnoj sili. Također vjerujemo da je ljudska solidarnost najsnažniji antidot protiv otrovnih isparenja ove mahnite civilizacije u kojoj se mizerija očituje sve sablasnije.

Vitalne interese budućnosti u sadašnjosti najbolje može zaštititi *slobodan pojedinac* – koji je optimalna proporcija odgovornog političkog djelovanja. Duhovnost je naš najdragocjeniji, ujedno i najranjiviji ulog koji prinosimo borbi za budućnost. I zato ne želimo dobrovoljno položiti glavu na ultraliberalni panj, ma koliko zbog toga izgledali nesuvremeno i egzotično.

Summary

The asynchrony of the contemporary world in a political-economic key

Hyper-concurrence, scientist usurpation, crisis of democracy, defects of imagination, retreat of virtues, decline of characters, slow-wittedness and afflicted stagnation – all these are sad contours of ultra-liberal simulacrum. Under redesigned drifts of a brain-fag technical dynamics takes place a turbulent (inter)play of conflicting powers in a maniacal and depressive rhythm of deregulated markets. Logophobic subjects of absolute contemporaneity, lost in their own products, shake again in their fear before liberty. The actualisation of a relevant dialogue in a renewed social commitment and the actualisation of the idea of brotherhood between individuals and nations is maybe the last opportunity which humankind still has.